

АНДРИАНА СПАСОВА
Институт за литература – БАН
✉ andriana.spasova@gmail.com

ГОВОРЕЩИЯТ АРХИВ: БОРИС ЙОЦОВ

Andriana Spasova
Institute for Literature – BAS
✉ andriana.spasova@gmail.com

THE SPEAKING ARCHIVE: BORIS YOTSOV

In this article research interest is focused on the manuscript heritage of Boris Yotsov (Fund 202K in the Archives State Agency). The study of the massive personal fund of the Bulgarian author made it possible to systematize the available 349 documents. This reveals a new face of the underestimated authoritative researcher and public figure, convicted and executed in 1945 by the new government after the Second World War. Under the influence of the authoritative and fascinating figure of B. Yotsov remain not only his students and friends, but also his two heirs – Bogdan and Ivan Yotsov. The inventory of the fund fails to mention an extremely interesting find from the archives of Boris Yotsov – the handwritten issues of the children’s newspaper “Illustrated World” of Bogdan Yotsov (F. 202K – SOA, inventory II, archive unit 44, pp. 34–80).

Keywords: Boris Yotsov, Bulgarian Archives State Agency, articles, manuscripts, cultural and scientific heritage

Запознаването с архивното наследство на един от изтъкнатите български учени хуманитаристи Борис Йоцов е още една стъпка към възстановяване на паметта за неговото дело. Проучването на масивния му личен фонд (202К) в Държавната агенция „Архиви“ (ДАА) даде възможност да се систематизират наличните 349 документа. Така се разкрива едно ново лице на недооценения изследовател и общественик, осъден и екзекутиран през 1945 г. от новата власт след Втората световна война. Архивът се съхранява в два инвентарни описа. Любопитно е, че в тези описи се намират както множество текстове „от“ и „за“ Б. Йоцов, така и ценни материали, косвено свързани с неговата академична, професионална и интимно-лична сфера.

Разработването на темата стана възможно именно благодарение на големия брой архивни единици, които до този момент не са били проучвани, и за първи път изследователският интерес се спира специално върху тях. В процеса на работа с архивите се установи пропуск и сгрешена информация за статията „Малкият народ“ в наличната библиография¹.

¹ Ръкописната статия е без година, има само дата и месец „15 март“. Тя напълно

Разглежданият архивен фонд представлява богат корпус, разкриващ разнообразните научни занимания на Б. Йоцов с българската, славянската и европейската литература и демонстрира широкия размах на културно-политическата му дейност като декан на Историко-филологическия факултет на Софийския университет, като директор на Народния театър „Иван Вазов“, като главен секретар и министър на народното просвещение, като дописен член на БАН и на Славянския институт в Прага. Неслучайно писателят Емил Коралов и съпругата му Милка Коралова изпращат визитна картичка до Б. Йоцов с пожелание за „осъществяване на всичките Ви начинания за преуспяване на националната ни култура“ (а. е. 50, оп. I, л. 13). На документа няма данни за времето и повода на поздравителния адрес (напечатани са само името „Емил Коралов“ и адресът „София, Адолф Хитлер 66“). По всяка вероятност поводът е назначаването на Б. Йоцов за министър на народната просвета на 11.4.1942 г. Аргументи за хипотезата са датиранияте визитки, които се намират в непосредствена близост до тази на Коралови (а. е. 50, оп. I, л. 1–30)².

При анализа на документите, свързани с изпълнението на многобройните административни задачи, ясно личат силно въздействащите реторически умения на професора, които се разкриват в опазените слова и речи. Ето какво може да се прочете в едно непубликувано слово, произнесено от Б. Йоцов в ролята му на главен секретар на Министерството на народната просвета по случай честването на пресветите братя Кирил и Методий: „Драги учителки и приятели, [...] Вие имате богато наследство, вие няма да го погубите, напротив, ще го увеличите, умножите и ще го предадете на идващите след вас като още по-силно послание: това е любовта към земя и народ, към държава и водачи, съзнанието за високо призвание на духовните просветители, [...] завещът на предходниците стои над вас като молитва и заклинание [...] вие с пълна вяра [задраскана е думата „убеждение“] в неговата мощ ще го препращате в бъдещето“ (а. е. 130, оп. I, л. 1, 2).

Освен това слово има още едно неизвестно пространно слово на Б. Йоцов в БАН по случай 40-та годишнина от основаването на туристи-

съвпада с публикацията, няма никакви редакторски намеси. На гърба на архива на с. 8 с червен молив е изписан адресът на Б. Йоцов и начертана карта „ул. Санъ Стефано 2, Кооперация Проф. Борисъ Йоцовъ, II етажъ, I входъ“, а на гърба на с. 13 е изписан адресът „Печатница Бр. Миладинови № 11, За сп. „Отец Паисий“ (202К, оп. I, а. е. 97). Вж. и „Малкият народ“ и „За будителя и будителското“ в сп. „Отец Паисий“, 1934, № 2, с. 32–37 и № 9, с. 185–189.

² Така например, още на 12.4.1942 г. Христо Николчов, „учител-пензионер“ от София, честити на Б. Йоцов: „Уважаемий Господин проф. д-р Йоцов, По случай заемане от Вас на важний и отговорен пост Министър на народната просвета, приеми моите най-сърдечни поздравления и благопожелания! Желая Ви всичко най-хубаво!“ (а. е. 50, оп. I, л. 11–12). От същия ден (12.4) са и поздравителните адреси от Георги К. Апостолов, началник на Търговското и промишлено образование (а. е. 50, оп. I, л. 7) в София, и от свещеник Лука Ив. Кадиев, архиерейски наместник в гр. Златица (а. е. 50, оп. I, л. 19).

ческото дружество „Алеко Константинов“ (а. е. 104, оп. I, л. 1–6). Словото е напечатано с множество поправки, най-вече с буквени уточнения и приписки за допълване на текста. Съхраненото в архива слово е особено интересно както по своето научно съдържание със задълбочен литературоведски анализ на „Бай Ганьо“ и критическо коментирание на биографията на А. Константинов, така и с възможността да се проследи вискателното отношение на Б. Йоцов като редактор. И още нещо – това слово е оригинална ораторска форма, нетипично за разпространения еталон на подобен тип тържествени слова с висока степен на патетика и актуална насоченост.

Ще си позволя да приведа само един пример от словото за психосоциалния и националния портрет на Алековия герой: „Той е трябвало да бъде такъв, защото средата му е дала тоя *modus vivendi*. Тя му е подсказала какъв морал трябва да има той, какви обноски да има към хората, как да се отнася към духовните ценности в живота“ (а. е. 104, оп. I, л. 1–2)³. Освен слова „от“ Б. Йоцов, архивите опазват и слова „за“ него, като словото на учителите в София по случай поемането му на поста образователен министър (а. е. 131, оп. I, 1942) или подарената с автограф книжка „Реч, произнесена на утро за Климент Охридски“ (1917) от Ст. Н. Шишков (а. е. 104, оп. II, 12.10. 1942).

Една внушителна част от личния архивен фонд на Б. Йоцов са ръкописните документи, които са 37 на брой (а. е. 62–71, 73–75, 77–88, 91–100, 102–103, оп. I). Повечето то тях са научни разработки за емблематични възрожденци като Паисий Хилендарски, Софроний Врачански, Неофит Бозвели, Г. С. Раковски, Л. Каравелов, Н. Бончев, Ив. Селимински, Братя Миладинови и др. Вглеждането в ръкописите показва процеса на писане с всички бележки, чернови, редакции на по-късно публикуваните текстове. В архива на Борис Йоцов се съхраняват и немалко негови документи, които остават непубликувани, като например „Записки по старобългарска литература“ (а. е. 9, оп. II) и „Биографични бележки за наши писатели“ (а. е. 81, оп. I).

Материалите по старобългарска литература са в ръкопис и циклостил и наброяват 179 листа голям формат, като по опис те са датирани от 1915 г. – времето, когато Б. Йоцов учи славянска филология (1913–1916). При прегледа на студентските лекции се установява обаче, че на л. 129 (а. е. 9, оп. II) Б. Йоцов пише „Край, 30 юни 1918“, (Враца) и след това лекциите са набрани на машинопис. Записките са с богат литературен, исторически, езиковедски материал, с илюстрации и с

³ Към думата „обноски“ Б. Йоцов има приписка, в която добавя основните морално-дидактични наръчници от Възраждането (като „Добронравните поучения“ от „Славеноболгарское детоводство“ (1835) от Неофит Бозвели, „Христоития или Благонравие“ (1837) на Райно Попович, „Питомка или правила за прилично поведение“ (1868) от Франческо Соаве в превод на Петко Славейков) и пише: „прочетете [ги] и разберете някои черти от нрава на Бай Ганьо“ (а. е. 104, оп. I, л. 2).

разнообразни лексикографски парадигми, а в края на всяка лекция има подробен конспект. Навсякъде лекциите са подчертавани с червен и син молив и има бележки, които показват как Б. Йоцов се е подготвял по тях за изпит. Предположението ми е, че тогава преподавател на Б. Йоцов е бил Йордан Иванов, един от най-видните старобългаристи.

Споменатите биографични бележки се отнасят за осемнайсет български автори, които обаче не са подредени хронологически (Й. Йовков, М. Георгиев, П. К. Яворов, П. Ю. Тодоров, К. Величков, Ел. Пелин, К. Христов, Хр. Ботев, Алеко Константинов, Л. Каравелов, В. Друмев, Пенчо Славейков, Петко Славейков, Стоян Михайловски, Ив. Вазов). Кратките биографии са отново в ръкопис и машинопис, като при втория вариант са изчистени редакциите и са оформени за публикация. Фонд 202К в Държавна агенция „Архиви“ съдържа и немалко изследвания на Борис Йоцов за славянските литератури, като например студията „Отражение на живота и творчеството на Бр. Миладинови в чешката литература“ (а. е. 84, оп. I) с предговор на чешки език с различни корекции.

Двата описа на споменатия архив обхващат осем десетилетия – „Опис I“ с 218 архивни единици включва материали между 1912–1943 г. и „Опис II“ съдържа 131 архивни единици за периода между 1875–1944 г. Описите са изготвени по различно време: първият на 17.9.1979 г., а вторият с повече от две десетилетия по-рано на 22.8.1952 г. Опазеното архивно богатство на един от първите български слависти съдържа разнообразен тип документи – ръкописи, чернови, машинописи, циклостил, фрагменти от печатни издания, закупени и подарени книги с автограф, скици, рисунки, писма, картички, телеграми и други. В „Опис I“ се съхраняват 17 архивни единици с много ценни и интересни снимки на Борис Йоцов (а. е. 138–154), като някои от тях са като министър на народната просвета, заедно с Богдан Филов пред храм-паметника „Св. Александър Невски“ (15.5.1942 г.), с артисти от Пловдивския народен театър (1942), по случай закриване сезона на скопския Народен театър (25.5.1942 г.), във връзка с обета, даден на гостуващите хърватски писатели (17.6.1942 г.) (а. е. 138–139, 143–144, 146, оп. I). Има подарени снимки на Б. Йоцов с автограф от известни личности като тази на българския етнограф Ст. Н. Шишков (26.6.1935 г.), на италианските певци Тито Скипа (22.6.1942 г.) и Маргарита Карозио (22.6.1942 г.) (а. е. 147–149, оп. I). Държавната агенция „Архиви“ пази цели пет албума с множество снимки от различни тържествени събития, на които Б. Йоцов е бил официален гост като министър на просвещението⁴. Прави впечатление, че и в двата описа има

⁴ Албуми със снимки от: църковно-училищни хорове в Никополска околия (3.6.1943 г.), освещаването на девическата гимназия в Разград (3.3.1943 г.), 100-годишния юбилей на училище „Св. Възнесение“ във Враца (14.5.1942 г.), на 32-ия випуск на курсистите от Учителския институт в Пловдив (22.7.1942 г.), художествени снимки на стария Загреб (1.8.1942 г.) (а. е. 150–154, оп. I) и др.

материали на различни езици – български, сръбски, полски, хърватски, чешки, немски, английски, руски, френски и. т. н.

Чуждоезиковите документи са предимно писма. Значителна част от писмата са включени в първия опис (44 архивни единици⁵) и по-малка част – във втория опис (а. е. 1–8, 122–124, оп. II). Кореспонденцията между Борис Йоцов и неговите колеги, студенти, приятели, семейство или различни граждани показва интересна и различна картина на живота и научното му дело. Относно личните отношения на Б. Йоцов с близките му ще дам три примера, които досега не са били обект на читателско внимание. От първия пример – едно писмо (а. е. 30, оп. I) от 16.1.1925 г., изпратено вероятно от майката (Бонка) на Б. Йоцов по случай коледните и новогодишните празници – става ясно, че неговият едва двегодишен син е далеч от своите родители. Писмото е адресирано до Прага, а това именно е периодът, в който младият баща защитава докторат там (1923–1925). В споделените малки радости около порастването на Ивко Йоцов всъщност проличава голямата дисциплинираност и филологическата страст на Борис Йоцов за сметка на личния му живот⁶. Вторият пример е пощенска картичка от Елена (съпругата на Борис Йоцов) до нейния вече пораснал син Ивко, който през 1942 г. е вече 19-годишен младеж. Майчината загриженост и наставления ни позволяват да надникнем в семейните отношения на семейство Йоцови⁷.

Третият пример е свързан със спестовната книжка на съпругата на Б. Йоцов Елена (а. е. 163, оп. I, л. 1–7). В описаната е дадена информация за годината на документа (5.5.1929 г.), но при разлистването се вижда, че едва на 5.5.1930 г. книжката е попълнена. Благодарение на спестовната книжка читателят научава за родното място и възрастта на жената и на първородния син на Б. Йоцов – Елена е родена в Пловдив и по това време е на 35 г. със занятие домакиня, а Иван Б. Йоцов е роден в Прага и е на 7 г. И още нещо се забелязва – в началото от 1931 г. са внасяни по 300 лв., след това до средата на 1935 г. (когато Б. Йоцов заема високите академични постове на професор и декан в Софийския университет) внасяната сума десетократно се увеличава на 5000 лв. и накрая (22.7.1935 г.) започват постоянни тегления, така че до 4.3.1936 г. парите

⁵ Архивните единици от фонд 202К, опис I, са: 3–5, 7–10, 12, 16–19, 21, 23–31, 33–40, 52–61, 156, 161, 189, 193.

⁶ „Мили Ненче и Бориско, Получихме лаконичната ви картичка по случай празниците. Ний очаквахме, както винаги напразно сме чакали дълго писмо с хиляди и най-разнообразни въпроси за растенето, яденето, ходенето, говора, игрите и пр., и пр. на Ивко. Като се върнете май мъничко ще си го вземете. За празниците получи много подаръци [...] леля му Катичка му уши хубаво, зимно топло, червено палто с голяма кожена яка. В него е истински барон“ (202 К, а. е. 30, оп. I, л. 3).

⁷ „Ивко, татко ми даде писмото ти. Радвам се, че си добре. Но много се изненадах, че си още сам [...]. Ако баба ти в продължение на няколко дена не дойде при тебе, ти непременно ще слезеш във Враца или ще дойдеш тук при нас. Там в никакъв случай не можеш да бъдеш сам“ (202К, а. е. 157, оп. I, 18.07.1942, Панагюрище, задраскано София).

(22 000 лв.) са изчерпани напълно и книжката не е обновена. За какво са били нужни средствата и дали разходите са били насочени само за семейството, или и за подпомагане на културно-просветното дело на България (в следствие на многобройните отправени писма-молби за изслушване на учители, актьори, административни служители), сега само може да се гадае. Симптоматичен пример в това отношение е благодарственото писмо на Иванка Митева за оказаната помощ от Б. Йоцов за следването ѝ в Берлин по оперно изкуство⁸.

Не може да не направи впечатление кореспонденцията между професорите Б. Йоцов и М. Арнаудов, като поводът за писмата на последния е настояването му да бъде изслушана и назначена дадена личност и въпросът да бъде „уреден“⁹. Малко по-различно е писмото на тогавашния ректор на Софийския университет с подчертано личностно-фамилиарен характер от 11.8.1936 г.: „Драги г. Йоцов, Понеже нямаш възможност да ме виждаш често – уви, твоята работа отива на широко и на дълбоко, та нямаш време и ти да ме навестяваш! – моля те приеми г. Първан Данчев и го изслушай по въпроса, който го занимава. С поздрав“ (а. е. 29, оп. I, л. 2). Някои от по-ярките личности, които пишат на Б. Йоцов са: проф. Александър Балабанов, проф. Стоян Романски, проф. Иван Дуйчев, проф. Иван Цанов, писателят Емил Коралов, чешкият дипломат Прокоп Макса (Prokor Macha), журналистът Михаил Георгиев, публицистът Георги Кожухаров, Дюлгеров, актьорът Васил Бакърджиев, адвокатът д-р Васил Хадживасилев, Ц. Пашев (C. Pascheff), словенският историк и етнолог Матей Мурко (M. Murko), извънредният професор по старогръцка филология Веселин Бешевлиев, Йозеф Ходоновски (Joseph Hodonowski), професорът в Богословския факултет Г. Пашев, професорът по астрология Н. Бонев и др. Запазените писма от близкото и далечно обкръжение на Б. Йоцов за ходатайстване са много, а не са изключени и случаите, в които молбите са адресирани до неговата съпруга. Архивната единица 156 от опис I съдържа както покана от клуба на българските писателки за литературна среща на 23.6.1942 г. с участници Елисавета Багряна, Вестала Тимчева, Веселина Герчева, така и писмо-ходатайство за връщане на уволнен учител¹⁰.

⁸ „Уважаеми г-н Йоцов и г-жа Йоцова, Колко много се радвам, че мога да Ви пиша най-послед от желания Берлин. Най-послед се сбъдна мечтата ми да бъда в странство. Това го желаех аз, това го желаехте от все сърце и Вие двамата. И сега, като съм далеч от Родина и близки хора, виждам каква е голяма заслугата Ви за моето преуспяване в изкуството до тук. Не мога да не спомня как бащински се грижихте и двамата за мен – от самото начало при влизането ми в операта и до тук в Берлин“ (202К, а. е. 18, оп. I, л. 1).

⁹ Подобни примери са визитната картичка на М. Арнаудов от 26.9.1936 г.: „Уваж. Г-н Йоцов, Понеже въпросът с Димитър Киров е уреден, моля Ви да бъде назначен и Т. Павлов, който ми се обясни“ (202К, а. е. 29, оп. I, л. 1) и писмото от 20.9.1936 г., подписано от ректора на Софийския университет: „Моля г-н Директор на Народния театър да приеме г. Марин Тотев, артист, и да го изслуша. С поздрав!“ (202К, а. е. 29, оп. I, л. 3).

¹⁰ „Почитаема Госпожа Йоцова, Безпокоих Ви по телефона, безпокоя Ви и с на-

Високата ерудиция и влиянието на професора върху студентите му проличава красноречиво от изключително интересните и научно издържани 12 реферата и 32 магистърски тези на студенти от Софийския университет, които дипломни и курсови работи се пазят във фонда на Борис Йоцов¹¹. Проследяването на част от избора на темите за изследване оформят облика на преподавателските насоки и поставените акценти в курсовете по славянска филология. Повечето реферати до този момент не са били разлиствани и безспорно прави впечатление следването на литературноисторическия подход с изчерпателна биографична и библиографска информираност. Някои от темите на рефератите са по определен проблем, а други – за делото и живота на дадена личност. Ето някои от тях: „Ян Каспрович“ от Светла Георгиева, „Христо Ботев и Иван Вазов (по случай 90 години от рождението на Хр. Ботев)“ от Ст. Кабанов, „Петър Прерадович“ от Иван Петров Марков, „Душевна трагедия на героите в поемата „Демон“ от Лермонтов“ от Иван В. Чунчев, „Изгубена Станка от Илия Блъсков“ от Борис К. Бонев, „Дончо от Любен Каравелов“ от Ана Верченко, „Хуморът на Гоголя“ от Живка Н. Въжарова, „Баснята у нас“ от Стефана Б. Георгиева (VIII семестър, фак. бр. 14 137), „Божена Немцова“ от Янка Янакиева Гърбова (а. е. 121–124, 214–218, оп. I) и др.

Както в рефератите, така и в магистърските тези липсват коментарни бележки, уточнения и редакции от страна на проф. Б. Йоцов. Обикновено се срещат съвсем дребни и едва забележими подчертавания с червен молив, какъвто е случаят при тезата за „Йордан х. Константинов Джинот“ от Георги Ст. Гутев¹². Тук единствено на с. 10 с червен молив е подчертана и коригирана буквата е-двойно в „е“. Студентската теза представлява завършена студия със съдържание, същинска част и пълна библиография с най-важните трудове на В. Кънчов, Й. Йорданов, актуални и до днес. Има множество пространни цитати от произведенията на Й. Хаджиконстантинов-Джинот. Прочитът на една подобна филологическа разработка навежда на мисълта за духовната приемственост между преподавателя и неговите студенти.

Тезата на Г. Гутев представя учителско-проповедническата, обществено-църковната дейност и идеите на Й. Хаджиконстантинов-Джинот, обвързва филологическите му занимания с тези на идеолога Г. С. Раков-

стоящото писмо и то след като стоях 25 дена в София, бях извикан поради тежкото положение на баща ми и дойдох без да свърша туй, за което бях дошел“, 1.6.1942 г., гр. Златица. (202К, а. е. 156, I, л. 2).

¹¹ Това са 27 бр. тези (а. е. 105–118, 200–212) и 9 бр. реферати в опис I (а. е. 121–124, 214–218) и 5 бр. тези (а. е. 27–31) и 3 бр. реферата (а. е. 33–35) в опис II.

¹² Това е студент по славянска филология от VII семестър с фак. бр. 15234. В архива няма дата, както е и при повечето реферати; тезата съдържа 122 листа в голяма (А4) тетрадка. Представлява завършена студия със съдържание, същинска част и библиография. Има множество пространни цитати от произведенията на Й. Хаджиконстантинов-Джинот.

ски, проследява началния тласък на Българското възраждане, причините за националното пробуждане и световната политическа обстановка. Критическото отношение на младия изследовател проличава в безпристрастното и непатетично анализиране на творчеството на възрожденския автор. Един такъв пример е анализът на Г. Гутев върху „Плач на скопското училище.“ (с. 108–111): „Ясно е, че поетическа стойност в горните стихове няма. Обаче това съвсем не пречи гоненият учител да излее в тях своето сърце, притискано от мъка, защо да го гонят негови братя християни, на които той нищо зло не е направил“ (202К, оп. I, а. е. 107, с. 111).

Други интересни теми на магистърски тези са „Хуморът в българската литература от Иваницка Михайлова Генова“, „Непознатият Яворов – към проблемата П. К. Яворов“ от Георги Ат. Георгиев, „Стана“ разказ от Л. Каравелов“ от Н. Кисева (15.5.1931), „Женските образи в произведенията на Л. Н. Толстой“ от Надежда Александрова Полякова, „Добри Чинтулов“ от В. Желязкова, „Кирил Христов като драматург“ от Еленка М. Парапчиева, „Композиция на поемата „Пан Тадеуш“ от Адам Мицкевич“ от Милка Йовчева (а. е. 105, 106, 110, 114, 204, 212, оп. I; а. е. 28, оп. II). Има случаи, в които един студент предава две тези: Милка Тодорова например е разработила „Ст. Л. Костов като комедиограф“ и „Българска пътеписна литература“ (а. е. 116–117, оп. I) или в които една тема, каквато е „Историческите романи на Хенрик Сенкевич“ или „Хенрик Сенкевич“ е развита от трима студенти: Мария Н. Славова, Ангелина П. Станева и Димитър Г. Чизмаров (а. е. 208–210, оп. I). Забелязва се трайният интерес на един студент към една тема, както е при Живка Николова Въжарова, чиято теза е „Хуморът и сатирата в българската литература“ и по-късно рефератът ѝ е „Хуморът на Гоголя“ (а. е. 216, оп. I). Живка Въжарова е един от примерите за академично развитие – от студентка по славянска филология (1939) до доктор по история (1952) и доктор на историческите науки (1965); тя работи като асистентка в Народния етнографски музей (1945–1947), научна сътрудничка в Института по история при БАН и старши научна сътрудничка в Археологическия музей при БАН и в Ермитажа в Ленинград.

Под влиянието на авторитетната и обаятелна фигура на Б. Йоцов остават не само неговите студенти и приятели, но и неговите двама синове – Богдан и Иван Йоцови. Описът на фонда пропуска да спомене и ръкописните броеве на детския вестник „Илюстриран свят“ (а. е. 44, оп. II, л. 34–80). Макар да представлява детски проект, той е замислен професионално и има своята последователност във времето. На заглавната страница са изписани имената на главния редактор Б. Иванов (Борис Иванов Йоцов) и на директора Б. Йоцов (Богдан Борисов Йоцов). Датата на пилотния брой е 4.7.1942 г. (л. 34) и на заглавната страница пише „Излиза всяка събота“ и „Цветен печат Б. И.“ Вестникът се намира между тетрадките със записки по немски език, математика, химия, биология на десетгодишния Богдан Йоцов, когато е бил ученик в чет-

върти клас. Всеки брой е тематично обвързан с предходния, като цветните рисунки са в отделни комиксови истории с военно-приключенски характер – „Джеймс Петерсон“, „Андри“ от Дарг Яйфос, „Тайственият нападател“, „Нападението на диваците“, откъси от подписания от Богдан Йоцов роман „F S 8“, „Март Линг“ с автор Ивококо, „Загадъчният старец“, „Джиго“, „Игри и забави“, „Лабиринт“.

Може да се предположи, че редакторството на Борис Йоцов на сп. „Родина“ в периода 1938–1941 г. вдъхновява и провокира неговия син малко по-късно да създаде свой комикс. Дори самите „обяви“ в „Илюстриран свят“ красноречиво демонстрират овладени журналистически техники за привличане на читателското внимание. В края на някои страници може да се прочете например следният привличащ окото надпис – „Очаквайте наскоро „Звярът в снеговете“. Един рядък роман. Очаквайте го наскоро! Наскоро! Наскоро!“¹³. Запазените тетрадки са дело на самия Богдан Йоцов, понеже на една малка изрезка освен задължително поставяния печат „Централен държавен исторически архив“ има и печат „Богдан Б. Йоцов. София, Сан Стефано“. Неслучайно изследователският интерес поставя акцент върху училищните материали на Богдан, които свидетелстват за неговата ученолюбивост, креативност и дисциплинираност от ранни години. По-късно на Богдан не му се разрешава да следва висше образование и е принуден да работи в Трудови войски. За кратко записва английска филология, но е изключен по политически причини и до края на живота си е строителен работник, което не му попречва да се занимава с литература и философия и да обогатява своята библиотека.

Във фонда на Борис Йоцов се пази и училищното свидетелство на по-големия му син Иван Йоцов за завършената германска полукласическа гимназия с отличен успех (а. е. 162, оп. I). В друга архивна единица (а. е. 45, оп. II) са съхранени тетрадките на Иван Йоцов за периода 1939–1942 г. Ученическите записки по немски език, речникът по латински език, класните упражнения и военните записки отново са изпълнени с рисунки и скици. Вероятно не е без значение фактът, че техният чичо е художникът Николай Йоцов и влечението по изобразителното изкуство е присъщо на Богдан и Иван. Класните работи на последния са оценявани високо по израз, съдържание, правопис, а темите са за българския фолклор, старобългарската, античната и западноевропейската литература¹⁴. Корицата на едно от ученическите пособия на Иван Йоцов е изписано по следния начин: „Обща тетрадка, млад вой-

¹³ Други любопитни обяви са: „Внимание! Поради поскъпване на печата вестник „Илюстриран свят“ от 10 брой ще струва 2 лв. От редакторите“ и „Внимание! От 11 брой започваме да печатаме романа „Тайственият нападател“. От 11 брой! (а. е. 44, бр. 3, л. 48, л. 55, 56).

¹⁴ Някои от зададените теми за класни са: „Образът на хайдутина в нашите песни“, „Оригинални трудове в старобългарската книжнина“, „Презвитер Козма за тогавашното общество“, „Слава и герои в „Илиада“ и техните отношения“ и др. (202К, а. е. 45, оп. II).

ник, Иво Б. Йоцов, 4-та батарея“. В тетрадката откриваме от план на българската история и отечествена география до дисциплинарен правилник, военнаказателен закон, гражданско учение и нравственост.

През 40-те години на ХХ в. политическата конюнктура мощно навлиза и в образователната система. И ето как, докато Борис Йоцов по това време е главен секретар на просвещението, неговият седемнайсетгодишен син изучава формите на държавно управление (неограничена и ограничена монархия, републиканско управление, С. С. С. Р.), основните престъпления „против чиновничеството и против длъжностните лица“ и основните наказания „смърт и строг тъмничен затвор“ (а. е. 45, оп. II, л. 46, 49). И поразителната ирония е как уроците се превръщат в житейски факт за семейство Йоцови.

В заключение ще приведа цитат от интересното и все още непубликувано научно есе на българския хуманитарист Б. Йоцов „Молци на държавата“ (без дата), осмислил в пълнота тогавашната политическата ситуация и осмелил се да назове критически съдбата на „малкия човек“ (Чехов) и на „малкия народ“ (Йоцов): „Не е ли вик на нашето време как да се внедри по-дълбоко в съзнанието на народа идеята за държава? Как да се приобщи той към своята родина като край, система, закон, следа? Ние се спираме на българското отрицание на държавата. И между толкова много причини, засега отбелязваме само една – душата, мисловността на нашия чиновник. Чиновници, които укоряват, обиждат българския гражданин, са рушители на държавата – те са ония молци, които са се скатали в широките ѝ пазви и потайно, скришом променят нейната основа“ (а. е. 102, оп. I, л. 8).

Опис на наличните а.е. във фонд 202 К („Борис Йоцов“), използвани в настоящата публикация

- Писма и пощенски картички от Бакърджиев, Дуйчев, Запрякова и други – от личен характер (1925–1942). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 30.
- Йоцов, Б. Визитни картички по най-различни поводи (1936–1942). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 50.
- Йоцов, Б. Биографични бележки за наши писатели (без дата). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 81.
- Йоцов, Б. Отражение на живота и творчеството на Бр. Миладинови в чешката литература (без дата). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 84.
- Йоцов, Б. Малкият народ (без дата). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 97.
- Йоцов, Б. Молци на държавата (без дата). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 102.
- Йоцов, Б. Слово – произнесено от Б. Йоцов в БАН, по случай 40-годишнината от основаването на туристическото дружество „Ал. Константинов“. // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 104.

- Хуморът в българската литература. Теза на Иваницка Михайлова Генова (без дата). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 105.
- Непознатият Яворов – към проблемата П. К. Яворов“. Теза на Георги Ат. Георгиев (без дата). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 106.
- Йордан х. Константинов Джинот. Теза на Георги Ст. Гутев (без дата). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 107.
- Женските образи в произведенията на Л. Н. Толстой. Теза на Надежда Александрова Полякова (без дата). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 114.
- Ст. Л. Костов като комедиограф. Теза на Милка Тодорова. (без дата). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 116.
- Българска пътеписна литература. Теза на Милка Тодорова. (без дата). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 117.
- Ян Каспрович. Реферат на Светла Георгиева (без дата). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 121.
- Христо Ботев и Иван Вазов (по случай 90 години от рождението на Хр. Ботев). Реферат на Ст. Кабасанов [1927]. // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 122.
- Петър Прерадович. Реферат на Иван Петров Марков (без дата). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 123.
- Душевна трагедия на героите в поемата „Демон“ от Лермонтов“. Реферат на Иван В. Чунчев (без дата). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 124.
- Албум със снимки от църковно-училищните хорове – Никополска околия. (3.6.1943). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 150.
- Албум със снимки – освещаване знамето на девическата гимназия – Разград (3.3.1943). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 151.
- Албум със снимки – 100 годишен юбилей на училище „Св. Възнесение“ – Враца (14.5.1942). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 152.
- Албум на 32 випуск на курсистите от Учителския институт – Пловдив (22.7.1942). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 153.
- Албум с художествени снимки на Стария Загреб (1.8.1942). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 154.
- Йоцова, Ел. Посенска картичка от Елена Йоцова до Ивко Б. Йоцов, от личен характер (18.7.1842). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 157.
- Йоцов, Иван Б. Учлищно свидетелство на Иван Йоцов, за завършен IV клас, на германската полукласическа гимназия (15.2. 1936). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 162.
- Йоцова, Ел. Спестовна книжка на Елена Б. Йоцова (5.5.1929). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 163.
- Историческите романи на Хенрик Сенкевич. Теза на Мария Н. Славова. (без дата). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 208.
- Хенрик Сенкевич. Теза на Ангелина П. Станева. (без дата). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 209.

- Хенрик Сенкевич. Теза на Димитър Г. Чизмаров. (без дата). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 210.
- „Изгубена Станка“ от Илия Блъсков. Реферат на Борис К. Бонев (без дата). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 214.
- „Дончо“ от Любен Каравелов. Реферат на Ана Верченко (без дата). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 215.
- Хуморът на Гоголя. Реферат на Живка Н. Въжарова (без дата). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 216.
- Баснята у нас. Реферат на Стефана Б. Георгиева, VIII семестър, фак. бр. 14 137 (без дата). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 217.
- Божена Немцова. Реферат на Янка Янакиева Гърбова (без дата). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис I, а. е. 218.
- Йоцов, Б. Записки по старобългарска литература (1915). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис II, а. е. 9.
- Композиция на поемата „Пан Тадеуш“ от Адам Мицкевич“. Теза на Милка Йовчева (без дата). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис II, а. е. 28.
- Йоцов, Богдан Б. Тетрадки с бележки, записки по химия, физика, математика и други (1940–1944). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис II, а. е. 44.
- Йоцов, Иван Б. Тетрадки за класни упражнения и военни записки, речник по латински език (1939–1942). // *Фонд 202К* в Държавна агенция „Архиви“, опис II, а. е. 45.